

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентоспособность, профессиональное учебное заведение, конкурентоспособный выпускник.

In the article by studying scientific literature, the concept of competition in various spheres of economic activity was substantiated, the types of competitiveness of an employee were investigated, a comparative analysis of the concepts of competitiveness and competitive-ability including linguistic; the concept of competitiveness of a vocational school is formulated. As a result of the study, the concept of competitiveness and competitive-ability is refined, because they both characterize the effectiveness of the function of economic entities and substantiated the difference between them. It is concluded that the competitiveness of a specialist is the presence of his ability to compete in the labor market and competitiveness. A specialist is the ability of a specialist to compete, that is the presence of his appropriate competencies and individual characteristics that allow him to win a competitive struggle. Consequently, competitiveness is defined as one of the professionally important qualities of a modern specialist. Attention is drawn to the understanding of competitive-ability as a certain quality of personality that contributes to its successful functioning in the society. It is emphasized that competitiveness depends on not only deep knowledge and skills but also in the presence of motives and value attitudes of future professional activities. It is concluded that the development of competitiveness should be the goal of a system of professional training of a specialist. The importance of competitiveness for development and changes taking place in modern management is determined. On the basis of the review of literary sources, the notion "competitiveness" of a graduate of a vocational school" is defined as the ability to meet the requirements of the employer during this period due to competitive (professional and individual) revenues in relation to other specialists in a particular field. Perspective is the research on the problem of skills development of self-realization of the individual and raising the intellectual and qualification level throughout life.

Key words: competitive ability, competitiveness, vocational school, competitive graduate.

УДК 378.22:378.4(477) «.../1917»

Таможська Ірина Володимирівна,

кандидат педагогічних наук,

Харківський державний автотранспортний коледж, м. Харків

З ДОСВІДУ ВІДБОРУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ НА ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ НОВОРОСІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті висвітлено досвід Новоросійського університету щодо відбору науково-педагогічних кадрів в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття на юридичний факультет. Встановлено, що основним джерелом заповнення вакантних посад на кафедрах юридичного факультету став інститут приват-доцентури. Акцентовано увагу на тому, що приват-доцентські кадри були резервом для комплектування майбутнього професорсько-викладацького складу. З'ясовано, що мало місце як об'єктивне, так і необ'єктивне ставлення до кандидатів під час виборів на вакантні посади, зокрема щодо оцінки їхнього науково-педагогічного досвіду та професійних якостей. Зазначено, що нерідко керівництво навчального закладу відмовляло претендентам у викладацьких посадах на основі ідеолого-політичних чинників. Відмічено, що на юридичному факультеті не вдалося створити систему викладання приват-доцентами навчальних курсів, паралельних професорським, які б мали скласти конкуренцію.

Ключові слова: Новоросійський університет, науково-педагогічні кадри, юридичний факультет, приват-доценти.

Постановка проблеми. Розвиток сучасної вищої юридичної освіти в Україні не можливий без прогресивного, конкурентоспроможного професорсько-викладацького складу. Тому глибокий аналіз досягнень та недоліків вивчення досвіду доревольційних університетів України щодо відбору науково-педагогічних кадрів на кафедри юридичних факультетів матиме вагомий внесок для подальшої модернізації вищої юридичної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Еволюцію науково-педагогічних кадрів в університетах України другої половини ХІХ – початку ХХ століття вивчали такі вчені, як Н. М. Дем'яненко, А. П. Дмитренко, І. С. Даценко, Г. Касьянов, І. В. Костенко, О. Є. Іванов, С. М. Куліш, Н. М. Левицька, О. Є. Музичко, С. І. Посохов, Г. В. Самойленко та інші.

Мета статті: висвітлити досвід Новоросійського університету щодо відбору науково-педагогічних кадрів на кафедри юридичного факультету в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття.

Результати дослідження. Станом на осінь 1866 р. у Новоросійському університеті не вистачало за тимчасово встановленим викладацько-професорським складом 10 доцентів, 21 ординарного та 10 екстраординарних професорів, а за постійним штатом – 8 доцентів, 19 ординарних та 2 екстраординарних професора [1, с. 8]. Так, на кафедру міжнародного права, створену в 1865 р., вдалося знайти спеціаліста лише в 1884 р. Керівництво університету здійснило декілька спроб заміщення вакантних посад «професорськими стипендіатами», але А. А. Гладкий та М. Грієльський не затрималися, а князь М. Р. Кантакюзін перейшов до Університету Св. Володимира. Викладач Казанського університету М. П. Іванов не побажав переїхати до Одеси. Тому 19 років міжнародне право вели професори М. С. Власєв та

М. Шпилевський. Лише в 1884 р. кафедру зайняв спеціаліст – приват-доцент Г. О. Івановський [2, с. 12].

Незважаючи на дефіцит кадрів, у Новоросійському університеті вимогливо ставилися до аналізу наукових праць та розмірковувань провеніаленді кандидатів на приват-доцентські посади. На початку 1866 р. генерал-губернатор Одеси П. Є. Коцебу рекомендував юридичному факультету взяти приват-доцентом випускника Дерптського університету В. Пфафа. Крім освітнього ступеня бакалавра, він ще й мав науковий ступінь доктора права Лейпцизького університету. 27 лютого 1866 р. викладачі юридичного факультету Новоросійського університету заслухали його дисертацію провеніаленді «О формальных договорах древнего римского права», але схвальної оцінки вона не отримала. Використані ним методи викладу навчального матеріалу та полемічні засоби не сподобалися слухачам, а його спростовування критики виглядало непереконливим.

Професор В. І. Модестов назвав дисертацію «витвором найгрубішого неучтва, поєданого з надзвичайною недоброросовісністю». У роботі В. Пфаф приписував науковцям неіснуючі цитати. Проведення пробних лекцій від нього не вимагали, бо не підходив на посаду приват-доцента. В. Пфаф викладав у Керченській гімназії. Навесні 1867 р. з благодійною метою читав публічні лекції, тематику яких попередньо схвалив юридичний факультет Новоросійського університету, а дозвіл на їх читання було одержано від попечителя С. П. Голубцова. Пізніше В. Пфаф перейшов до Демидівського юридичного ліцею в Ярославлі. В 1869 р. не з'явився на магістерський іспит, який повинен був складати в Новоросійському університеті [3, с. 58–60].

У кінці 60-х рр. ХІХ століття потреба в науково-педагогічних кадрах у Новоросійському університеті залишалася гострою. Учена рада вважала, що вимоги, які висуваються до

претендентів на отримання освітнього ступеня магістра, були значно вищі, ніж ті, що ставилися до пошуків ученого ступеня доктора наук, а це «відштовхувало» молодих людей від наукової кар'єри. Брак науково-педагогічних кадрів на юридичному факультеті можна було пояснити й тим, що претенденти на вакантні посади надавали перевагу роботі в судових органах, адже там було «жалування» вищим від доцентського. Професор В. І. Григорович пропонував визначити термін, протягом якого доцент мав би право претендувати на посаду професора [4]. У березні 1875 р. професор кафедри цивільного права П. П. Титович, вивчаючи зміст університетського статуту, звернув увагу на ті статті, що були присвячені приват-доцентурі. Він уважав, що в статуті не чітко прописано, як треба викладати необов'язкові лекції для слухачів, що стало предметом методично-наукових дискусій [5].

Через низку суб'єктивних факторів на початку 1879 р. юридичний факультет Новоросійського університету був не повністю укомплектований науково-педагогічними кадрами. Загальна чисельність науково-педагогічних працівників на кафедрах факультету повинна була скласти 19 осіб (у реальності їх було 7). Утім заміщення вакантних посад на факультеті відбувалося успішніше, якщо б обговорення кандидатур проводилося об'єктивно, а також надавалася реальна оцінка їхньої науково-педагогічної діяльності та професійним якостям. Професура вважала непридатними для служби в Новоросійському університеті кандидата права В. М. Палаузова і приват-доцента Харківського університету В. Г. Васильєвського, але свою думку не аргументували. Пізніше В. М. Палаузов став у цьому навчальному закладі доцентом, а в 1886 р. – ординарним професором. Кандидатуру на кафедру кримінального права М. Д. Сергєєвського, який був виконуючим обов'язки доцента Демидівського юридичного ліцею, більшість професорів відхилила, тому що він був лише магістрант. У травні 1879 р. він захистив магістерську дисертацію, а вже восени 1882 р. викладав у Військово-юридичній академії, Санкт-Петербурзькому університеті та Олександрівському ліцеї [6, с. 26, 37].

Зі складнощами викладачем навчального курсу «Енциклопедія права» (з 1884 р. – «Історія філософії права») став приват-доцент М. Ю. Чижів. З науково-педагогічною метою (з жовтня 1879 р.) перебував у відрядженні за кордоном, де відвідав Гейдельберзький, Страсбурзький, Віденський і Мюнхенський університети. Професор із Віденського університету Л. фон Штейн дав М. Ю. Чижіву поради щодо написання магістерської дисертації «Элементы понятия права», захищеної в 1880 р. у Варшавському університеті. Маючи приват-доцентську посаду, М. Ю. Чижов отримав доцентську ставку. Професор державного права О. В. Романович-Славатинський відмітив начитаність і працьовитість М. Ю. Чижова. Утім він зробив багато зауважень стосовно проведених М. Ю. Чижовим лекцій, які, на його думку, містять формальні знання, що «відірвані» від життя й практики. І. І. Мечников уважав, що позитивний відгук Л. фон Штейна є безпідставним, а лекції М. Ю. Чижова справили на нього «гнітуче» враження. Особливо йому не сподобалися «україн шокуючі вишуканості». Такі суб'єктивні оцінки не завадили затвердити М. Ю. Чижова на посаді (17 голосів було «за», 8 – «проти») [7]. У подальшому М. Ю. Чижов став професором, спеціалістом з теорії права. Займався вивченням проблеми дуальності природи права, уточнив теорію його кодифікації, дав характеристику співвідношення правознавства та державознавства тощо [8].

Професор М. М. Шпилевський надав несхвальну оцінку магістерській дисертації В. М. Палаузова «К вопросу о форме участия народного элемента в уголовной юстиции». Але в науковому дослідженні автор ґрунтовно проаналізував діяльність інституту присяжних у судових системах [9, с. 6].

Професор М. Л. Дювернуа вважав, що тема дисертації В. М. Палаузова не є актуальною, а сама робота немає наукової цінності. Професор М. І. Малінін нагадав, що праця В. М. Палаузова обговорювалася на юридичному факультеті ще в 1877 р., і тоді М. Л. Дювернуа зацікавив її зміст. Щоб критикувати праці колег, як

підкреслив М. І. Калінін, М. Л. Дювернуа необхідно мати власний науковий здобуток, адже за 19 років М. Л. Дювернуа не підготував, крім двох дисертацій, жодної наукової статті. М. Л. Дювернуа «не имеет надлежащего понятия о характере деятельности и значении съездов германских юристов», а в праці В. М. Палаузова саме про це йде мова [10, с. 333, 337 – 349].

На початок 1880-х рр. юридичний факультет за кількістю вакантних кафедр був лідером серед факультетів Новоросійського університету. Вакантними на той час були такі кафедри: загальної літератури (з 1 травня 1865 р.), філософії (з 1875 по 1883 рр.), фізичної географії (з 1865 по 1880 рр.), агрономічної хімії (з 1879 до 1884 рр.), а на юридичному факультеті таких кафедр було 8. У лютому 1884 р. 14 членів ученої ради не підтримали оголошення конкурсів на ці кафедри, а частина професорів, навпаки, схвалила їх. Супротивники конкурсів переконували, що оголошення їх терміном на рік не дасть результатів. Утім після тривалих дебатов 9 лютого 1884 р. було вирішено оголосити конкурс по чотирьох кафедрах: державного права, міжнародного права, поліцейського права і церковного законодавства (13 голосів було «за», 10 – «проти»). Більшість погодилася з проведенням конкурсів лише тому, що серед претендентів не було осіб із високими ступенями доктора. За 20 років, як уважали члени вченої ради, конкурси в російських університетах так і не прижилися. Декан юридичного факультету М. І. Малінін звернув увагу на те, що йому невідомо жодного прикладу успішного проведення в університеті такого конкурсу. Також він не підтримував ухваленого вченою радою рішення про оголошення конкурсу по чотирьох кафедрах. Це пояснювалося тим, що з п'яти осіб, яких було запрошено взяти участь у конкурсі, троє були приват-доцентами. А приват доценти могли обиратись на посади лише терміном на рік. Наступного року за їх кандидатури могли не проголосувати [11, с. 52–57]. 1 жовтня 1884 р. (раніше терміну закінчення конкурсу) за рекомендацією професора О. О. Ейхельмана на кафедру міжнародного права було обрано приват-доцента Університету Св. Володимира Г. О. Іванівського, за якого проголосували одногослоно 25 членів ученої ради. Г. О. Іванівський був автором наукової праці «Женевська конвенція 1864 р.» [11, с. 96–101].

У Новоросійському університеті на кафедрі поліцейного права викладав П. Н. Шеймин. Він був автором ряду наукових праць («Полицейское право: Лекции приват-доцента П. Н. Шеймина 1887–88 академический год», «Задача, содержание и история науки полицейского права: вступительная лекция, читанная в Новороссийском университете 23 января 1887 года», «Учебник права внутреннего управления (полицейского права)» та інші). Замість терміну «поліцейне право» з 1897 р. він став використовувати уведений Лоренцем Штейном у німецьку юридичну літературу термін «право внутрішнього управління» [12].

30 вересня 1891 р. приват-доцент юридичного факультету А. А. Піонтковський провів вступну лекцію, у якій висвітлював важливі правові проблеми. «Исправление и устранение преступника, изолирование его из общества», що на його думку, – це й було завданням ув'язнення. А. А. Піонтковський описав психологічний і фізичний стан злочинців, визначив їхню приналежність до певних соціальних груп. Серед причин підвищення рівня злочинності він назвав втрату неповолітніми родичини і соціальних зв'язків, що забезпечували б для них умови життя, а також труднощі з працевлаштуванням звільнених з ув'язнення [13, с. 45]. 11 грудня 1894 р. в Казанському університеті А. А. Піонтковський захистив магістерську дисертацію «Уголовная политика и условное осуждение. Уголовно-политическое исследование». Під час обговорення захисту його наукового дослідження наголошували на тому, що інститут умовного покарання має майбутнє, особливо в умовах, коли злочин скоєно випадково. При цьому А. А. Піонтковський не виключав, що прихильники каральної, жорсткої політики не зрозуміють його. Надав інформацію про історію виникнення інституту умовного покарання та про те, як ставилися вчені-юристи Російській імперії до цього інституту [14, с. 213]. Про посилення ролі приват-доцентів

у Новоросійському університеті свідчить і той факт, що доповідну записку про створення Товариства правознавства й державних знань, крім 11 професорів, підписало 8 приват-доцентів юридичного факультету [15].

Після захисту 27 квітня 1897 р. магістерської дисертації Є. В. Васьковський стає в Новоросійському університеті приват-доцентом кафедри цивільного права і цивільного судочинства, але вести лекції в цьому навчальному закладі йому не доручали. Маючи дев'ятирічну адвокатську практику, в 1901 р. захистив докторську дисертацію «Вчення про тлумачення і застосування цивільних законів». Через три роки Є. В. Васьковський став екстраординарним професором Новоросійського університету на кафедрі цивільного права і цивільного судочинства, а в 1906 р. обійняв посаду ординарного професора на цій же кафедрі. Є. В. Васьковський підготував такі праці: «Цивілістична методологія. Ч. 1. Вчення про тлумачення і застосування цивільних законів», «Підручник для тлумачення і застосування законів: для юристів-початківців», «Організація адвокатури» та інші.

У звітах 1903 р. та 1904 р., складених за дорученням юридичного факультету Новоросійського університету, професор О. І. Загоровський надав оцінку науковим працям Є. В. Васьковського. Професор не погодився із твердженням Є. В. Васьковським, що адвокатура є інстанцією, яка виступає в цивільному процесі в якості правозаступника, уповноваженого від суспільства. Не поділяв його думки стосовно того, що адвокати набувають схильності та звичок, властивих маклерам та особам, що займаються торговельною діяльністю. Професор О. І. Загоровський був переконаний, що такі особи дезорганізували б діяльність адвокатури [16, с. 3, 6].

У письмовій відповіді Є. В. Васьковського на критику професора О. І. Загоровського говорилося, що той невинувато «відкидав» наукову цінність його п'яти праць 1893–1901 рр. Зокрема, у науковій праці 1895 р. «Основные вопросы адвокатской этики» висвітлено питання, що стосувалися адвокатської діяльності (професіоналізм адвокатів, стиль ведення справ, правила адвокатської етики, межі дисциплінарної влади, захист за призначенням тощо). Цю працю відмітив «Журнал Санкт-Петербургского юридического общества». Є. В. Васьковський уважав, що О. І. Загоровський по-своєму інтерпретує цитати з його робіт, а також використовує цитати, які не належать автору. О. І. Загоровський «відкидав» тезу Є. В. Васьковського щодо боротьби доказів прокурора з логікою адвоката. Дорікав Є. В. Васьковському, що використана недостатня кількість джерел, а це свідчить про верхоглядство автора та поверховість наукової роботи. Утім ця інформація не була достовірною, адже було використано оптимальне число джерел. Є. В. Васьковський нагадав О. І. Загоровському, що професор М. Я. Аристов «не залишив каменя на камені» від висновків праці О. І. Загоровського «Исторический очерк займа по русскому праву до конца XIII столетия» (1875 р.). Він відзначив, що робота не має відповідної структури, автором не проведено глибокого аналізу основних джерел. Крім того, рецензента вразили «самонадеянно-ухарский прием и залихватская манера» писання, «навязывание другим изобретенных автором мыслей». Є. В. Васьковський уважав «Конспект лекцій по гражданскому праву» О. І. Загоровського слабкою працею, що є неприпустимим для професора з 30-річним досвідом викладання в університеті. У газеті «Санкт-Петербургские ведомости» писали, що книгу Є. В. Васьковського «Организация адвокатуры» можна вважати настільною книгою для адвокатів. А в газеті «Судебное обозрение» назвали проведений професором О. І. Загоровським аналіз наукових праць Є. В. Васьковського «форменным памфлетом» [17, с. 18–19, 31, 48–49, 57, 69].

В 1909 р. вийшло друге видання посібника О. І. Загоровського «Курс семейного права». Автор звертав увагу на те, що в Російській імперії не було передбачено інституту батьківства. Підтверджувалося батьківство показаннями свідків, наявністю переписки матері з дитиною, фактами спілкування з дитиною [18, с. 14].

В 1904 р. приват-доцент кафедри кримінального права Санкт-Петербурзького університету О. Г. Тимофєєв подав до Новоросійського університету прохання про захист магістерської дисертації «История телесных наказаний в русском праве». Перше видання 1897 р. цієї праці мало обсяг 227 сторінок. На захист він надав доопрацьований і доповнений варіант [19].

На засіданні юридичного факультету (20 і 27 листопада 1904 р. та 26 березня 1905 р.) було заслухано відгуки рецензентів дисертації О. Я. Шпакова, М. М. Абрашкевича та П. Є. Казанського. Перші двоє визнали роботу слабкою, їхня критика супроводжувалася образливими словами. Екстраординарний професор О. Я. Шпаков писав, що в дисертації наявна «научная наивность, научная неряшливость, эпизоды шутовско-балаганного свойства». Він уважав, що О. Г. Тимофєєв «не грешит ни оригинальностью, ни самостоятельностью», а зроблені ним висновки не вирізняються оригінальністю та науковою повнотою. Професор О. В. Косинський безпідставно назвав працю О. Г. Тимофєєва «вченим мотлохом». Приват-доцент М. М. Абрашкевич заперечував юридичний характер дисертації, уважаючи її «журналістською полемікою, епічною розповіддю». Хоча в рецензіях приват-доцентів Р. М. Орженцького, М. М. Абрашкевича та професора О. Я. Шпакова було зазначено багато помилок у викладенні О. Г. Тимофєєвим результатів дисертації, та більшість членів юридичного факультету (7 проти 3) дали схвальну оцінку його роботі [20, с. 51–52].

Перше видання наукової праці О. Г. Тимофєєва отримало високу оцінку університетської спільноти. Ординарний професор кафедри історії права Санкт-Петербурзького університету В. М. Латкін, а також доктор юридичних наук М. С. Таганцев, який був одним із розробників нового Кримінального Уложення Російської імперії, не раз цитували висновки з дисертації О. Г. Тимофєєва. Професор Томського університету та голова Томського юридичного товариства М. М. Розін, професор кафедри історії російського права Новоросійського університету М. М. Дебольський уважали, що праця містить нове вирішення актуальної наукової проблеми. Аналогічну думку висловлював приват-доцент Санкт-Петербурзького університету С. К. Гогель, який був автором посібника «Курс уголовной политики». З офіційних рецензентів тільки професор П. Є. Казанський надав позитивний відгук на дисертацію О. Г. Тимофєєва [21].

О. Г. Тимофєєву довелося захищати дисертацію у той час, коли університетських викладачів позиціонували з точки зору політичних уподобань. Уважалося, що на боці О. Г. Тимофєєва знаходилися «праві» професори, а критично ставилися «ліві» (О. Я. Шпаков, Є. В. Васьковський та О. В. Косинський).

11 серпня 1904 р. у Російській імперії відмінили тілесні покарання, а це викликало неоднозначну реакцію з боку так званих «лівих» і «правих» професорів. Саме політичними, а не науковими «пристрастями» характеризувався диспут 9 травня 1905 р. Обговорення тривало 9 годин. Опоненти поводили себе брутально, проявляли до О. Г. Тимофєєва «исступленно-враждебное отношение», тому дебати мало нагадували науковий диспут. О. Г. Тимофєєв вивчив до 200 наукових праць, а О. Я. Шпаков стверджував, що той здійснив поверховий аналіз невеликої кількості джерел. А друкарські помилки він назвав авторськими. Приват-доцент Р. М. Орженцький цитував положення з тексту дисертації, яких там насправді не було [22]. У відкритому листі до професора Новоросійського університету О. Я. Шпакова О. Г. Тимофєєв іменував його наклепником, обвинувачував у недобросовісності, у відсутності елементарної коректності. Уважав подальшу полеміку з ним зайвою [23; 24]. Справа набула широкого розголосу. Так улітку 1905 р. з'явилося поняття «тимофіївщина» як символ плагіату, ненауковості. Професор І. А. Линниченко назвав позицію П. Є. Казанського, як і його брошуру, «тенденційною, спробою самозахисту та самовиправдання» [25].

Учена рада Новоросійського університету відхилила рішення про надання О. Г. Тимофєєву звання магістра кримінального права. Утім результати голосування на засіданні

ради за його кандидатуру були неочікуваними: 22 професори проголосували «за», 14 – «проти». Професори О. І. Томсон і І. І. Лун'як уважали, що вчена рада не мала права розглядати дисертацію О. Г. Тимофєєва, тому що це була прерогатива факультету. В 1906 р. О. Г. Тимофєєв звернувся до Міністерства народної освіти з проханням переглянути його справу. Міністр М. П. фон Кауфман, вивчивши матеріали, наказав зайнятися вирішенням цієї справи вченій раді університету, але там зволікали з рішенням. Утім, 13 вересня 1906 р. на засіданні було заслухано тих професорів, які зробили найбільше зауважень О. Г. Тимофєєву стосовно дисертаційного дослідження, а з рецензії П. С. Казанського були зачитані окремі цитати.

Рішучі дії О. Г. Тимофєєва, його погроза подати скаргу в Сенат на вчену раду дали результат: 22 грудня 1908 р. було повідомлено, що диплом магістра на його ім'я виписано. Але отримав він його аж 15 лютого 1909 р. [26, а. 90–119].

Комісія, створена на юридичному факультеті в грудні 1907 р., вносила до списку тих студентів, які мали бажання відвідувати навчальні курси та спецкурси. Частина з них записувалася на ті курси та спецкурси, що не були оголошені приват-доцентами або професорами. Наприклад, мова йшла про заняття з догматів римського права К. М. Смирнова, кримінального процесу Е. Я. Немировського та історії філософії права М. М. Кравченка. До останнього записався 1 студент, хоча цього

курсу він не мав наміру читати. Е. Я. Немировський читав лекції з кримінального права (2 год. щотижня) і проводив практичні заняття з вирішення казусів (1 год. щотижня). Той факт, що кримінальне право викладав і завідуючий юридичним кабінетом П. О. Михайлов (3 год. щотижня), не означав, що це був паралельний курс. Адже лекції, що читали Е. Я. Немировський і П. О. Михайлов, суттєво різнилися змістом, характером матеріалу, формою подачі. Курс фінансового права читали професор Л. В. Федорович (з 17 травня 1908 р. – у відставці) і приват-доцент В. М. Твердохлебов (по 4 год. щотижня), але їх зміст програм різнився [27, с. 15–17]. Утім на початку ХХ століття у Новоросійському університеті не вдалося впровадити в навчальний процес юридичного факультету приват-доцентські навчальні курси, паралельні професорським. Отже, конкуренції між професорами та приват-доцентами не спостерігалось.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У Новоросійському університеті на кафедрах юридичного факультету існувала проблема забезпечення навчального процесу кваліфікованими науково-педагогічними кадрами, що вирішувалася керівництвом закладу шляхом залучення до викладацької діяльності приват-доцентів. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні історії розвитку методичної і організаційної роботи у ВНЗ України у ХХ столітті.

Список використаних джерел

1. Заседание Совета 16-го августа 1866 г. // Протоколы заседаний Совета Императорского Новороссийского университета 1866 г. – № 3. – Одесса, 1867. – С. 1–53.
2. Заседание 10-го апреля 1867 года. // Протоколы заседаний Совета Императорского Новороссийского университета 1867 года. – № 2. – С. 1–15.
3. Заседание Совета 20-го марта 1866 года. // Протоколы заседаний Совета Императорского Новороссийского университета 1866 года. – № 1. – С. 1–60.
4. Протокол заседания Совета 11-го ноября 1868 года. // Протоколы заседаний Совета Императорского Новороссийского университета 1868 года. – № 4. – С. 1–29.
5. Заседание Совета 6-го марта 1875 года // Записки Императорского Новороссийского университета. – Т. 19. – 1876. – С. 33–52.
6. Заседание Совета 8 марта 1879 года // Записки Императорского Новороссийского университета. – Т. 29. – 1880. – С. 18–52.
7. Заседание 7 мая 1882 года // Записки Императорского Новороссийского университета. – Т. 35. – 1883. – С. 91–128.
8. Дзевеляк А. В. Правова спадщина М. Ю. Чижова : загальнотеоретичні і науковознавчі аспекти : дис... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / А. В. Дзевеляк. – К., 2012. – 189 с.
9. Палаузов В. Н. К вопросу о форме участия народного элемента в уголовной юстиции / В. Н. Палаузов. – Одесса : Тип. Ульриха и Шульце, 1876. – 180 с.
10. Малинин М. По поводу мнения проф. Н. Л. Дювернуа о книге Палаузова «К вопросу о форме участия народного элемента в уголовной юстиции» / М. Малинин // Записки Императорского Новороссийского университета. – Т. 32. – 1881. – С. 332–349.
11. Заседание 9 февраля 1884 года // Журналы заседаний Совета Императорского Новороссийского университета за 1884 год. – Одесса, 1885. – С. 29–58.
12. Матвеев С. П. Полицейская деятельность как объект научных исследований российских ученых-полицистов / С. П. Матвеев // Вестник Воронежского института МВД России. – 2015. – № 1. – С. 145–152.
13. Пионтковский А. А. Тюремное дело, его предмет, содержание, задачи и значение (вступительная лекция) / А. А. Пионтковский // Записки Императорского Новороссийского университета. – 1893. – Т. 57. – С. 41–54.
14. Пионтковский А. А. Уголовная политика и условное осуждение. Уголовно-политическое исследование / А. А. Пионтковский // Записки Императорского Новороссийского университета. – 1896. – Т. 65. – С. 205–213.
15. Докладная записка об учреждении Общества Правоведения и Государственных Знаний. – Одесса : «Экономическая» тип., 1898. – 9 с.
16. Оценка сочинений приват-доцента Васьковского, сделанная в отзыве, составленном по поручению юридического факультета Императорского Новороссийского университета ординарным профессором А. И. Загоровским. – Одесса : «Экономическая» тип., 1903. – 52 с.
17. Васьковский Е. В. Перл учёной критики. Ответ профессору А. И. Загоровскому. Изд. второе, измен. и доп. / Е. В. Васьковский. – Одесса : Тип. Г. Н. Каранта, 1904. – 72 с.
18. Загоровский А. И. Курс семейного права. Изд. второе, с переменами и дополнениями / А. И. Загоровский. – Одесса : Типография Акционерного Южно-Русского Общества «Печатное дело», 1909. – 574 с.
19. Тимофеев А. Г. История телесных наказаний в русском праве. 2-е изд. / А. Г. Тимофеев. – СПб. : тип. В. Безобразова и К., 1904. – 2, IV, 320 с.
20. Абрашкевич М. М. Отзыв о диссертации приват-доцента г. Тимофеева «История телесных наказаний в русском праве» / М. М. Абрашкевич // Записки Императорского Новороссийского университета. – 1905. – Т. 101. – С. 45–52.
21. Мнение ординарного профессора Императорского Новороссийского университета П. Е. Казанского о диссертации А. Г. Тимофеева «История телесных наказаний в русском праве: 2-е издание, переработанное и дополненное. СПб., 1904 г., 320 стр.» // Записки Императорского Новороссийского университета. – 1905. – Т. 101. – С. 805–863.

22. Добровольский Д. «В подозрении». По поводу диспута 9-го мая 1905 года в Новороссийском университете / Д. Добровольский. – СПб. : Типо-литогр. М. П. Фроловой, 1906. – 16 с.
23. Тимофеев А. Г. Ответ моим критикам: Отзыв о диссертации приват-доцента А. Г. Тимофеева «История телесных наказаний в русском праве» А. Я. Шпакова; «В юридический факультет Новороссийского университета представление М. М. Абрашкевича» / А. Г. Тимофеев. – СПб. : В тип. В. Безобразова и К°, 1905. – 24 с.
24. Тимофеев А. Г. Открытое письмо профессору Новороссийского университета А. Я. Шпакову / А. Г. Тимофеев. – СПб. , 1906. – 2 с.
25. Протоколы заседаний Совета юридического факультета Новороссийского университета 24 октября 1908 – 5 сентября 1909 гг. // ДАОО, ф. 45, оп. 4, спр. 2749. – 37 арк.
26. О диспуте Тимофеева // ДАОО, ф. 45, оп. 11, спр. 11. – 126 арк.
27. Комиссия, организованная юридическим факультетом Императорского Новороссийского университета 12 декабря 1907 г. – Одесса: «Экономическая» тип. , 1908. – 42 с.

В статье отражен опыт Новороссийского университета по отбору научно-педагогических кадров во второй половине XIX – начале XX века на юридический факультет. Установлено, что основным источником заполнения вакантных должностей на кафедрах юридического факультета стал институт приват-доцентуры. Акцентировано внимание на том, что приват-доцентские кадры были резервом для комплектования будущего профессорско-преподавательского состава. Выяснено, что имело место как объективное, так и необъективное отношение к кандидатам во время выборов на вакантные должности, в частности в оценке их научно-педагогического опыта и профессиональных качеств. Подчеркнуто, что нередко руководство учебного заведения отказывало соискателям в преподавательских должностях на основе идеолого-политических факторов. Отмечено, что на юридическом факультете не удалось создать систему преподавания приват-доцентами учебных курсов параллельных профессорским, которые могли бы составить конкуренцию.

Ключевые слова: Новороссийский университет, научно-педагогические кадры, юридический факультет, приват-доценты.

The development of the modern high legal education in Ukraine cannot happen without progressive, competitive scientific-pedagogical staff. Consequently, the deep analysis of the achievements and disadvantages of the scrutiny of the experience of pre-Revolutionary universities of Ukraine regarding the selection of scientific-pedagogical staff for the departments of Law Schools will have the significant contribution for the further modernization of the higher legal education. The author applied a method of archive materials research (reports of the academic council meetings and university reports, periodicals) and the theoretical methods of the pedagogical research (the analysis, generalization). The aim of the article is to reveal the experience of Novorossiysk University regarding the selection of scientific-pedagogical staff for the departments of Law Schools in the second half of the XIX – the beginning of the XX century. The experience of Novorossiysk University regarding the selection of scientific-pedagogical staff for the departments of Law Schools in the second half of the XIX – the beginning of the XX century is revealed in the article. It is defined that the main source of the filling vacancies at the departments of Law School was Privat-associate Professorship Institute. The attention is turned to the fact that the private-associate professor staff was the fund for the filling of the future teaching staff. It is found out that both objective and non-objective attitude to applicants during the selection for the vacant posts occurred, especially regarding the assessment of their scientific-pedagogical experience and professional skills. It is noticed that the administration of the establishment often refused applicants in getting teaching posts on the basis of ideological and political reasons. It is indicated that the organization of the private-associate professors teaching system of the courses parallel to professors' that could create competition failed. The carried out research gives the reason to prove that the problem of ensuring studying process at Law School by qualified scientific-pedagogical staff was solved through the engagement of private-associate professors to the teaching activity. The perspective for the further scientific research is the problem of scrutinizing human resource policies of Novorossiysk University at Medical School (1865 – 1917).

Key words: Novorossiysk University, scientific and pedagogical staff, Law School, private-associate professors.

УДК 378.141 (-032.32:-037.65)

Tymkiv Nadiya Mykhailivna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk

INTERDISCIPLINARY APPROACH IN PROFESSIONAL TRAINING FOR FUTURE PETROLEUM ENGINEERS

The paper deals with the training specialists in the field of petroleum engineering ready to work in interdisciplinary teams and projects. The interdisciplinary approach including globally conditioned interdisciplinarity has been discussed in the context of engineering education since the beginning of the 21st century. This approach contains a number of basic components, namely: structure, process, language, identity, and technologies. The efficiency of interdisciplinary training depends on the general dynamics of a team. The international community has not disputed on the significance of interdisciplinary approach for engineers, but the key issue remains – how to apply theory to practice in both curricula development and learning process itself. Interdisciplinarity in the petroleum education is considered as a basis for critically new competitive engineering solutions. The indicators proving the presence of interdisciplinary management system at a university are outlined. Based on the elaborated principles of interdisciplinary activities a set of required tools and elements to manage the interdisciplinary training of petroleum engineers is presented.

Key words: an interdisciplinary approach, interdisciplinarity, petroleum education, petroleum engineer, indicators, principles, and elements of interdisciplinary activities, interdisciplinary teams and projects.

Introduction. The global economy in which petroleum engineers live is in constant change and evolution. The requirements for future petroleum experts today include not only solid technical knowledge but also make them know how to apply that knowledge to real world problems. For these reasons, engineering education must reach beyond the academic world and draw in industry. The real world experiences that future petroleum specialists must have to be effective come from industry and not the more research oriented university environment. Methodological training of engineering students is becoming more and

more important due to the shift from labor-intensive production to science-driven industries. However, there is no consistent development of future engineers' methodological competencies in modern technical universities.

The issues of the interdisciplinary approach as an important aspect of future engineers training for petroleum industry at higher technical educational institutions have been considered by R.L. Ackoff, A. Leine, E. McGrath, H. Jacobs, J. Th. Klein, R. Meeth, A. Repko and others. It is worth noting that representatives of Ukrainian High School